
Prof. dr. Amila Ždralović
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Pravni fakultet / Faculty of Law
a.zdralovic@pfsa.unsa.ba

UDK 305-055.1/.2+378(497.6)

Izvorni naučni rad

**RODNA RAVNOPRAVNOST U VISOKOŠKOLSKOM
OBRAZOVANJU: HORIZONTALNA RODNA SEGREGACIJA U
PODRUČJU DRUŠTVENIH NAUKA**

**GENDER EQUALITY IN HIGHER EDUCATION: HORIZONTAL
GENDER SEGREGATION IN THE SOCIAL SCIENCES**

Sažetak

Rodna ravnopravnost je ključno pitanje za društvo 21. stoljeća što dalje implicira odgovornost univerziteta da kritički preispituju postojeće stanje, prepoznaju društvene okolnosti u kojima se obrazovanje odvija te na kreativno osmišljavaju načine na koje mogu mijenjati društvenu stvarnost. Imajući u vidu imperativne rodno inkluzivnog obrazovanje, ovo istraživanje je usmjereno na problem horizontalne rodne segregacije i njene refleksije na vertikalnu segregaciju. Ispitivanje polazi od uvida u opće stanje u visokoškolskim institucijama u BiH, da bi se pažnja posebno usmjerila na oblast društvenih nauka na Univerzitetu u Sarajevu. Na temelju meta-analize dostupnih sekundarnih podataka primarno se u analizi utvrđuju tzv. 'indeks različitosti' u ovom području, te se identificiraju specifičnosti naučnih polja i razlike među njima.

Ključne riječi: *urođnjavanje, rodna ravnopravnost, visokoškolsko obrazovanja, horizontalna segregacija, vertikalna segregacija.*

Summary

Gender equality is a crucial issue for the 21st century society, which implies the responsibility of universities to critically review the current situation, identify social circumstances in which education takes place, and creatively design ways in which they can change social reality. Considering the imperatives of gender-inclusive education, this research is focused on the problem of horizontal gender segregation and its reflection on vertical segregation. The examination starts with insight into the general situation in higher education institutions in BiH to pay special attention to the field of social sciences at the University of Sarajevo. Based on the meta-analysis of available secondary data, the analysis primarily determines the 'diversity index' in this area, and identifies the specifics of scientific fields and the differences between them.

Keywords: *gender mainstreaming, gender equality, higher education, horizontal segregation, vertical segregation.*

Uvod

Rodna ravnopravnost je jedan od 17 razvojnih ciljeva u novom programu održivog razvoja *Transformacija našeg svijeta: Agenda za održivi razvoj do 2030. godine* koji je usvojen na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 25. septembra 2015. godine. Riječ je o izuzetno složenom zadatku budući da rodna ravnopravnost kao koncept i cilj podrazumijeva da svi/e „imaju jednake uslove, tretman i mogućnosti za ostvarivanje svog punog potencijala, ljudskih prava i dostojanstva, te za doprinos (i koristi od) gospodarskog, društvenog, kulturnog i političkog razvoja“ (UNICEF, 2017, str. 4). Rodna ravnopravnost „podrazumijeva da se u obzir uzimaju interesi, potrebe i prioriteti i žena i muškaraca, i djevojčica i dječaka, prepoznajući raznolikost različitih skupina i da su sva ljudska bića slobodna razvijati svoje osobne sposobnosti i birati bez ograničenja koja postavljaju stereotipi i predrasude o rodnim ulogama“ (UNICEF, 2017, str. 4).

Postizanje rodne ravnopravnosti ostvaruje se kroz paralelni rad u različitim područjima, uz odabir adekvatnih strategija koje će dovesti do ostvarivanja ciljeva i intersekcionalni pristup koji zahvata široko svu fluidnost naših identiteta. Pri tome se obrazovanje može prepoznati kao jedno od ključnih područja, a stanje u ovom području se nužno, pozitivno ili negativno, odražava na stanje u društvu. Korelacija između obrazovanja i šansi na tržištu rada bila je izrazito inspirativna za sociološka istraživanja, ali razumijevanje uloge i značaja obrazovanja ne može ovim biti ograničeno. Obrazovanje općenito, a visoko obrazovanje posebno, „igra središnju ulogu u modernim društvima jer nudi alate i sredstva pomoću kojih pojedinci/ke obično postižu višu razinu samoaktualizacije ili osiguravaju ispunjenje svojih temeljnih potreba“, od onih fizioloških do samopoštovanja (Macaire i Moldovian, 2015, str. 162). Više je i aspekata ostvarivanja rodne ravnopravnosti te se u različitim istraživanjima identificiraju različiti potciljevi. Ako pažnju usmjerimo na sferu univerzitetskog obrazovanja mogu se prepoznati najmanje tri prioriteta potcilja koja ću prethodno odrediti kao minimalne uslove na putu ka ostvarivanju rodne ravnopravnosti u sferi visokoškolskog obrazovanja. Oni su i formalno prepoznati u različitim aktivnostima Evropske komisije i potvrđeni kroz različite programe kao što je naprimjer Horizon 2020. Riječ je o postizanju rodnog balansa u istraživačkim timovima, osiguravanje rodne ravnoteže u donošenju odluka i integraciji rodne perspektive u istraživanja i nastavnu praksu. Vertikalna i horizontalna rodna segregacija u oblasti visokoškolskog obrazovanja (European Parliament, 2015, str. 8) osnovna je prepreka na putu ka realizaciji ova tri cilja.

Rječnik i leksikon rodne ravnopravnosti Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost (EIGE – European Institute for Gender Equality) definiše rodnu segregaciju kao „razlike u obrascima zastupljenosti žena i muškaraca na tržištu rada, javnom i političkom životu, neplaćenom kućnom radu i skrbi te u izboru obrazovanja mladih žena i muškaraca“. Isti izvor definiše horizontalnu rodnu segregaciju kao „koncentracija žena i muškaraca u različitim sektorima i zanimanjima“, a vertikalnu rodnu segregaciju kao „koncentracija žena i muškaraca u različitim razredima, razinama odgovornosti ili pozicijama“ (EIGE). Prvi problem sa kojim se suočavamo onda kada se bavimo pitanjima rodne ravnopravnosti, a osobito problemima horizontalne i vertikalne rodne segregacije, jeste uvjerenje da su se 'danas stvari radikalno promijenile' te da ovi problemi nisu pitanja predrasuda, stereotipa, diskriminacije i neravnopravnosti, već odraz 'slobodnih izbora' ili čak 'sposobnosti'. Ovakva uvjerenja često su, kako pokazuju istraživanja o rodnoj ravnopravnosti na univerzitetima u Bosni i Hercegovini (Bakšić-Muftić i dr., 2022), svojstvena i akademskoj zajednici.

Ipak, kako već u naslovu svoga rada uočava italijanski sociolog Carlo Barone (2011) unatoč brojnim promjenama „neke stvari se nikada ne mijenjaju“. Prema ovom autoru koji je ispitivao rodnu segregaciju na osam univerziteta u evropskim zemljama, „obrazovne institucije i dalje djeluju kao motori neravnopravnosti spolova“ (Barone, 2011, str. 157).

Referirajući se na različita istraživanja i podatke Danièle Meulders, Robert Plasman, Audrey Rigo i Síle O’Dorchai (2010) ukazuju da iako se približavaju stope sudjelovanja žena i muškaraca u visokoškolskom obrazovanju, razina segregacije „ostaje visoka“, „stabilna“ i opstaje u svim evropskim zemljama (str. 10). I analiza statistike koje su proveli Macaire i Moldovian (2015) na nacionalnim razinama država članica EU pokazuje da su horizontalna i vertikalna segregacija fenomeni koji „još uvijek prevladavaju u tercijarnom obrazovanju“ (str. 162).

Svjetski atlas rodne ravnopravnosti u obrazovanju pokazuje da „iako je pristup visokom obrazovanju i dalje problematičan u mnogim državama“, desila se velika ekspanzija visokog obrazovanja, a „žene su bile glavne korisnice u svim regijama“ (UNESCO Institute for Statistic, 2012, str. 74). Ovi podaci pokazuju da je „upis žena na tercijarnu razinu obrazovanja rastao gotovo dvostruko brže od broja muškaraca“, ali „poboljšani pristup visokom obrazovanju za žene nije se uvijek prevodio u poboljšane mogućnosti za karijeru“ (UNESCO Institute for Statistic, 2012, str. 74). Generalno, na globalnom nivou žene su postigle paritet s muškarcima u sticanju diploma I ciklisa, imaju prednost u odnosu na

muškarce na II ciklusu, ali omjer je obrnut na razini doktorata (UNESCO Institute for Statistic, 2012, str. 80). Ipak, „unatoč smanjenju rodnog jaza“ u pogledu „upisa na tercijarno obrazovanje“, primjećuju se „značajne razlike u područjima“ u kojima muškarci i žene stiču diplome (UNESCO Institute for Statistic, 2012, str. 81). Iako se mogu identificirati razlike između država i neke regionalne specifičnosti, generalno se feminizacija desila u području društvenih znanosti, a posebno u oblasti prava i ekonomija. Međutim, mnoge feminističke teoretičarke (na pr. Silova i Magno, 2004; Bakšić Muftić) ukazuju da feminizacija obrazovnih područja nije nužno odraz pozitivnih trendova na uspostavljanju rodnog balansa. Imajući u vidu sve kontekstualne specifičnosti rodna analiza koja slijedi usmjerena je na ispitivanje horizontalne segregacije u visokoškolskom obrazovanju, a sa primarnim fokusom na oblast društvenih nauka na Univerzitetu u Sarajevu i njene refleksije na vertikalnu segregaciju.

Metodologija

Primarni cilj ovog rada je ispitati postojanje horizontalne segregacije u oblasti visokoškolskog obrazovanja sa primarnim fokusom na grupaciju društvenih nauka na Univerzitetu u Sarajevu i ispitati refleksije horizontalne segregacije na primjeru struktura akademskog osoba i upravljačkih struktura fakultetima. Rad polazi od teorijskog okvira socioloških analiza naznačenih u uvodnom poglavlju, a koji omogućava da se o implikacijama horizontalne segregacije razmišlja u kontekstu opće društvene diferencijacije i raspodjele moći koja u pravilu ide na štetu žena. Umjesto da se različiti oblici rodne segregacije tumače kao odraz općih društvenih nejednakosti, a visokoškolske institucije time amnestiraju od odgovornosti, u ovom radu se – polazeći od klasičnih socioloških uvida o obrazovnim institucijama kao agensima (rodne) socijalizacije i savremenih ispitivanja horizontalne i vertikalne rodne segregacije na univerzitetima (na pr. Barone, 2011), žele identificirati mogući načini na koje bh. univerziteti mogu uzeti proaktivnu ulogu u transformaciji društva. Odnosno, na temelju provedene analize u radu se otvara diskusija o tome na koji način se fakulteti iz pozicije održavanja postojećeg patrijarhalnog poretka, mogu (samo)izmjestiti u poziciju dekonstrukcije socio-kulturalnih obrazaca moći.

Temeljni pristup je meta-naliza dostupnih podataka na temelju koje je moguće dati statistički pregled i utvrditi kritična i specifična mjesta horizontalne segregacije u tercijarnom obrazovanju. Pri tome, glavni izvor podataka su

bilteni/godišnjaci zavoda za statistiku Kantona Sarajevo i Bosne i Hercegovine. Analizom se nastoji obuhvatiti period od 2000. do 2020. godine, a triangulacija različitih podataka je na nekim mjestima bila otežana s obzirom na to da se metodologija prikupljanja i obrade podataka unapređivala i mijenjala. Neke metodološke poteškoće su mogle biti zaobiđene, a rodna analiza (u kontekstu ne samo ovog istraživanja, već i drugih radova) kao pretpostavka planiranja aktivnosti na univerzitetima i fakultetima, unapređena, kada bi sve institucije sve podatke razvrstavale po spolu/rodu što je obaveza prema Zakonu o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine. Međutim, već u prvoj fazi istraživanja, uočeno je da mnogi izvještaji o radu univerziteta i fakulteta ne razvrstavaju na ovaj način podatke. Odnosno, razvrstavaju ih u odnosu na generalne podatke o broju studenata/ica, ali ne i u odnosu na ostala pitanja adresirana u izvještajima (naprimjer, autorima i autoricama naučnih radova). Ovakvi pristupi potvrđuju izostanak strategije urođnjavanja u izradi izvještaja i planiranju daljih aktivnosti što uveliko usporava aktivnosti na promovisanju i postizanju društvene ravnopravnosti na visokoškolskim ustanovama što bi se dalje reflektiralo i na društvo u cjelini. Polazište meta-anlize je horizontalna segregacija u oblasti visokoškolskog obrazovanja u Bosni i Hercegovini, sa posebnim osvrtom na Univerzitetu u Sarajevu. Ovakav pristup je omogućio da se oblast društvenih nauka identificira kao feminizirana oblast te da se utvrdi generalno postojanje vertikalne segregacije u sferi tercijarnog obrazovanja. Naknadno fokusiranje na sferu grupacije društvenih nauka na Univerzitetu u Sarajevu omogućava da se utvrde specifične osobenosti pojedinačnih područja. Poopćavajući uvidi i mjere u rješavanju problema ne mogu dati željene rezultate, a pristupi nužno moraju biti kontekstualizirani. Usmjeravanje pažnje na grupaciju društvenih nauka omogućava da se daju primjeri ovakvih kontekstualizacija koje trebaju biti rađene kontinuirano. Ovakva usmjeravanja otvaraju prostor da se ispita korelacija horizontalne rodne segregacije sa vertikalnom rodnom segregacijom, a na primjerima rodne strukture akademskog osoblja i rodno balansa u upravljačkim strukturama na fakultetima. Analiza po fakultetima grupacije društvenih nauka, urađena je tokom decembra 2021. godine, a na osnovu dostupnih podataka na službenim stranicama fakulteta.

Tendencije u sferi tercijarnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini

Na nivou BiH, udio žena u ukupnom broju upisanih studenata/ica na svim nivoima obrazovanja u Bosni i Hercegovini veći je od broja muškaraca (BHAS, 2022, str. 44). Prema podacima Agencije za ststistiku BiH (BHAS,

2022, str. 44; BHAS, 2019, str. 43-46), ovaj udio je u proteklih deset godina bilježio neznatne oscilacije, ali udio upisanih žena u odnosu na ukupan broj upisanih na svim nivoima obrazovanja u Bosni i Hercegovini, bilježio je kontinuiran blagi rast. Postotak žena u ukupnom broju upisanih, iznosio je akademske 2014/15. i 2015/16. godine 56 %, akademske 2016/17. godine i 2017/18. – 57 %, akademske 2018/19. godine – 55 %, a akademske 2019/20. godine i 2020/2021. – 59 %.

Ako pažnju usmjerimo na I cikluse studije, od ukupnog broja upisanih na sve godine I ciklusa studija u akademskoj 2020/21. godini, 59 % su bile studentice (BHAS, 2021, str. 2). U istoj akademskoj godini, od ukupnog broja upisanih na magistarske, master i specijalističke studije 62,52 % su žene, a od ukupnog broja upisanih na doktorske studije – 49,83 % (BHAS, 2021, str. 5). U pogledu uspješnog okončanja postdiplomskih studija (uključujući podatke kako one koje/i su završile/i studije po starom programu, tako i one koji/e su završile/i po Bolonjskom programu) u Bosni i Hercegovini na magistarskom i specijalističkom nivou, od ukupnog broja onih koje/i su stekli zvanja u 2020 godini, 64 % su žene (BHAS, 2022, str. 47).

U osnovi, ako uzmemo u obzir i širi, postdejtovski vremenski period, kontinuirano se zapaža veći udio studentica nego studenata u ukupnoj studentskoj populaciji na dodiplomskom studiju. Ipak, treba imati na umu da udio studentica na drugom ciklusu studija tek nakon 2008. godine doseže 50 % i više. Ako uzmemo u obzir dostupne podatke, postotak žena u ukupnom broju osoba koje su završile magistarske i specijalističke studije u periodu od 2000. do 2007. godine u Bosni i Hercegovini, iznosio je 39 %, a po godinama je u ovom periodu oscilirao između 32 % (2001. godine) i 43 % (2006. i 2007. godine). Može se primijetiti da se značajnije pozitivne tendencije na postdiplomskim studijima dešavaju tek sa uvođenjem novih, bolonjskih programa. Godine 2008. prvi put udio žena koje završavaju magistarske i specijalističke studije doseže 50 %, da bi postepeno u naredni godinama rastao do preko 60 %. U obzir treba uzeti da su se i podaci na višim ciklusima mijenjali, odnosno da udio žena u ukupnom broju onih koje/i su uspješno završile/i postdiplomske studije (BHAAS, 2022; BHAS, 2019, 2018), bilježi blagi rast u proteklih godina, koji se kretao od 59 % (2012., 2013. i 2014. godine), preko 60 % (2015. godine), 61 % (2016. godine), 62 % (2017. i 2018. godine) i 63 % (2019. godine), do 64 % 2020. godine.

U kvantitativnim analizama moguće je samo pretpostaviti nekoliko razloga ovakvih promjena, i to indirektno, a na temelju drugih rodnih istraživanja koja su rađena primarno u okviru nevladinih organizacija (poput UG Žene ženama,

Sarajevskog otvorenog centra i Fondacije Cure) koje su u proteklom periodu, između ostalog, preuzimale uloge istraživačkih instituta i kreirale bogatu naučnu produkciju. Tako se može pretpostaviti da je fleksibilnost novih postdiplomski programa, a u prvom redu očekivana dužina studiranja i finansijski lakša dostupnost postdiplomskih studija, utjecala na veće sudjelovanje žena u ovim programima. Ovdje u obzir treba uzeti i to da se često životna dob pohađanja ovih programa poklapa sa životnim ciklusom u kojem se planira i porodica koja prije svega socio-kulturalno pretpostavlja i drugačije obaveze muškaraca i žena. No, ne treba zaboraviti ni efekte koje su mogle imati opće društvene promjene koje uključuju kako unapređenje normativne regulative na polju rodne ravnopravnosti tako i složen rad na dekonstrukciji rodni stereotipa u sferi civilnog društva. Tek kroz kvalitativna istraživanja bilo bi moguće ispitivati sve ove uzroke koje su dovele do većeg učešća žena u postdiplomskim studijama. Kroz ovakva istraživanja bilo bi moguće identificirati i neke specifične potrebe i prilagoditi im obrazovne procese, što bi univerzitetsko obrazovanje učinilo rodno odgovornijim i inkluzivnijim.

Oblast III ciklusa studija osobito zabrinjava, a podaci potvrđuju postojanje vertikalne segregacije na univerzitetima u Bosni i Hercegovini. Naime, iako žene čine u prosjeku 60 % i više onih koji/e završe osnovne i postdiplomske studije, udio žena i dalje pada ispod 50% kada je riječ o sticanju zvanja doktorica nauka. Udio žena u ukupnom broju onih koje/i su završili doktorske studije, za 2020. godinu iznosi 41 %. U proteklih 10 godina nije moguće utvrditi značajnije oscilacije u pogledu broja žena koje su stekle zvanje doktorica nauka. Prema dostupnim podacima, postotak žena u ukupnom broju osoba koje su završile doktorske studije iznosio je 2012, 2013. i 2016. godine – 42 %, 2014. godine – 39 %, a 2015. – 45 %. U periodu od 2000. do 2011. godine, udio žena u ukupnom broju onih koji/e su stekli/e zvanje doktorice nauka iznosi 37 %.

Rodna segregacija na Univerzitetu u Sarajevu

Statistički podaci na Univerzitetu u Sarajevu odražavaju slične tendencije. Tako podaci pokazuju (Zavod za informatiku i statistiku, 2000, 2001, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2012, 2013, 2016, 2017, 2020) da je na Univerzitetu u Sarajevu broj upisanih studenatica u ukupnom broju upisanih na Univerzitetu u Sarajevu kontinuirano rastao od 51 % 2000. godine do 63 % 2020. godine.

Međutim, ako podatke posmatramo na nivou Kantona Sarajevo, ipak se uočava prosječna razlike između privatnih i javnih visokoškolskih ustanova, odnosno postotak upisanih studentica u ukupnom broju upisanih veći je na javnim nego na privatnim ustanovama. Prema dostupnim podacima (Zavod za informatiku i statistiku, 2020, str. 86), na privatnim ustanovama na području Kantona Sarajevo, udio studentica u ukupnom broju uspisanih, kretao se od 41 % (akademske 2015/2016. godine), preko 44 % (akademske 2016/17. i 2017/18. godine) i 45 % (akademske 2018/19. godine), do 48 % akademske 2019/2020. godine. Godine 2020. u Kantonu Sarajevo, broj diplomiranih studentica u ukupnom broju diplomiranih, prema dostupnim podacima (Zavod za informatiku i statistiku, 2020, str. 86), iznosio je 63 % na javnim visokoškolskim ustanovama, a 53 % na privatnim ustanovama.

Prilikom analize dostupnih podataka i izvođenja općih zaključaka, potrebno je uzeti u obzir i evidentne razlike koje postoje između obrazovnih područja i koje potvrđuju postojanje horizontalne segregacije. Presjek podataka prema oblasti obrazovanja u 2020. godini (BHAS, 2022, str. 48), pokazuje da je od ukupnog broja osoba koje su u 2020. godini u Bosni i Hercegovini diplomirale, magistrirale i doktorirale po pojedinačnim oblastima, udio žena veći od 50 % u svim oblastima osim u oblastima informacionih i komunikacionih tehnologija u kojoj iznosi 34 %, te oblasti inženjerstva, proizvodnje i građevinarstva i oblasti usluga gdje iznosi po 42 % od ukupnog broja u pojedinačnim oblastima. Posljednji tematski bilten (BHAS, 2022), kao ni oni prethodni, ne razvrstava posebno podatke za doktorske studije po oblastima.

Međutim, ove podatke je moguće triangulirati sa drugim dostupnim podacima, te kontekstualizirati i čitati na više nivoa. U širem historijskom kontekstu, ključna tačka je svakako bilo stjecanje prava na obrazovanje, ali ostvarena egalitarna jednakost, nije se nužno reflektirala i na potpuno ravnopravno sudjelovanje žena na postdiplomski studijama, a potom i u nastavnom kadru i u upravljačkim strukturama univerziteta i fakulteta. Odnosno, ne možemo ignorisati promjene koje su se desile, ali tempo njihovog dešavanja u oblasti obrazovanja, kao i u drugim oblastima, dosta je spor, te je i dalje potrebno ulagati napore na uklanjanju socio-kulturalnih barijera. A na postojanje tih barijera ukazuje i činjenica da se značajno veći broj muškaraca nego žena odlučuje da nastavi svoje studije na doktorskim studijama.

Uz to, moguće je pratiti na svim nivoima obrazovanja disproporcionalnu zastupljenost po različitim oblastima. Generalno se može zapaziti da su upravo društvene nauke feminizirane profesije, ali nije stanje jednako u svim naučnim

poljima. Iako generalni podaci pokazuju da su žene nedvojbeno „brojnije od muškaraca“ u oblastima „zdravstva i socijalne zaštite, obrazovanja i društvenih nauka“ (BHAS, 2022, str. 48), ipak je moguće utvrditi značajne razlike po područjima.

Primjer horizontalne i vertikalne rodne segregacije na grupaciji društvenih nauka Univerziteta u Sarajevu

Analiza stanja po fakultetima u okviru grupacije društvenih nauka u periodu od akademske 2000/01. do 2016/17. godine (Zavod za informatiku i statistiku, 2000, 2001, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2012, 2013, 2016), ukazuje na kontinuirane pozitivne tendencije bez velikih oscilacija kako na nivou Univerziteta u Sarajevu, tako i na nivou pojedinačnih fakulteta društvenih nauka. Ipak, moguće je uočiti razlike između fakulteta, ali i razlike fakulteta u odnosu na opšti univerzitetski prosjek po analiziranim godinama. Prema dostupnim podacima za navedeni period, Pravni fakultet ima značajno veći udio studentica i u odnosu na opći udio na nivou Univerziteta, ali i u odnosu na ostale fakultete društvenih nauka pri Univerzitetu u Sarajevu. Udio studentica u ukupnom broju studenata/ica sa neznatnim pozitivnim i negativnim oscilacijama, iznosio je u prosjeku 61 % u periodu od akademske 2000/01. do 2008/09. godine. Od akademske 2009/10. do 2016/17. godine bilježi se blagi, ali kontinuirani rast od 63 % do 67 %. Dugotrajna feminizacija pravničkog obrazovanja odrazila se i na feminizaciju pravničke profesije, ali i na rodnu/spolnu strukturu akademskog osoblja na ovoj obrazovnoj ustanovi. U strukturi akademskog osoblja, 40 % su muškarci, a 60 % žene. Ono po čemu se Pravni fakultet izdvaja je činjenica da su u Upravi fakulteta isključivo žene, ali je potrebno napomenuti da su od osnivanja Fakulteta, bile samo tri dekanice na čelu ove institucije (uključujući i aktualnu dekanicu). Od pet katedri na fakultetu, dvije vode profesori, a tri profesorice. No, i ove pozicije treba posmatrati i u povijesnom kontekstu pretežnog odsustva žena sa ovih funkcija. Odnosno, od osnivanja fakulteta do danas, funkciju šefova/ica katedri, obavljalo je 75 % muškaraca i 15 % žena.

Sličnu feminizaciju obrazovanja možemo pratiti i na Ekonomskom fakultetu. Od akademske 2000/01. do 2016/17. godine, udio studentica u ukupnom broju studenata/ica na ovoj organizacionoj jedinici je kontinuirano bio neznatno veći od ukupnog postotka studentica na Univerzitetu i nešto manji od ovog procenta na Pravnom fakultetu. Odnosno udio studentica se kretao od 54 % akademske 2000/01. godine do 64 % akademske 2016/17. godine. Kao i na

Pravnom fakultetu, i na Ekonomskom fakultetu ovo se odrazilo i na spolnu/rodnu strukturu akademskog osoblja koju čini 42 % muškaraca i 58 % žena. Na pozicijama rukovodilaca/rukovoditeljica katedri, približno su ravnomjerno raspoređene/i muškarci i žene (pet rukovodilaca i četiri rukovoditeljice katedri). Ravnomjerna raspodjela zastupljena je i u Upravi fakulteta (dekanica, prodekanica i dva prodekana).

Fakultet političkih nauka je na početku (akademske 2000/01 godine) novog milenija imao niži postotak studentica (43 %) u odnosu na postotak studentica (51 %) u ukupnom broju upisanih studenata/ica na nivou Univerziteta. Međutim, već akademske 2001/02. godine došlo je do približnog izjednačavanja ovih procenata. Uz manje pozitivne i negativne oscilacije u narednim godinama, postotak studentica u ukupnom broju studenata/ica kretao se od 52 % do 63 %. Međutim, Fakultet političkih nauka ima više odsjeka te je horizontalna segregacija snažno izražena u odnosu na odsjeke što se u konačnici odražava i na spolnu/rodnu strukturu akademskog osoblja na odsjecima. Tako su prema ovoj strukturi odsjeci Socijalni rad (90 % žena i 10 % muškaraca) i Žurnalistika/Komunikologija (89 % žena i 11 % muškaraca) dominantno ženski odsjeci, a Sigurnosne i mirovne studije dominantno muški odsjek (92 % muškaraca i 8 % žena). I na druga dva odsjeka, muškarci su u strukturi akademskog osoblja zastupljeni u procentu iznad 60 % (62 % na Politologiji i 67 % na Sociologiji). U Upravi fakulteta su dekan, dva prodekana, jedna prodekanica i sekretarka Fakulteta. Na pozicijama šefova odsjeka nalaze se dva muškarca i tri žene.

Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije i Fakultet sporta i tjelesnog odgoja u analiziranom periodu pokazuju značajnije rodne disbalanse. Tako je na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije akademske 2000/01. godine udio studentica u ukupnom broju upisanih, iznosio 19 %, a na Fakultetu sporta i tjelesnog odgoja tek 10 %. Ovo je znatno niži prosjek u odnosu na Pravni fakultet i Ekonomski fakultet, ali i u odnosu na prosjeke Univerziteta u Sarajevu u istom periodu. U odnosu na Fakultet političkih nauka u obzir treba uzeti i spomenute razlike između odsjeka.

Međutim, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije bilježi kontinuirano značaj rast napredak u pogledu primicanja ka rodnom paritetu. Tako je već akademske 2007/08. udio studentica porastao na 30 %, a 2015/16. prešao je 40 %. Ovo se reflektiralo i na spolnu/rodnu strukturu akademskog osoblja koju je koncem 2021. godine činilo 33 % žena i 67 % muškaraca, dok se u Upravi fakulteta pored dekana, nalazi i jedan prodekan i tri prodekanice.

Vjerovatno je na značajne promjene na ovoj organizacionoj jedinici utjecala i nužna promjena profila profesije inicirana provedbom Rezolucije 1325 u Bosni i Hercegovini.

Intenzitet promjena na Fakultetu sporta i tjelesnog odgoja odvijao se sporije, ali i uz pozitivne i negativne oscilacije u međuvremeno, udio studentica od 10 % akademske 2000/01, dvanaest godina kasnije porastao je na 20 %, a 2016/17. na 23 %. Rodni disbalans je izražen i u strukturi akademskog osoblja (16 % žena i 86 % muškaraca), rukovodstvu katedri (od osam katedri, samo jedna ima rukovoditeljicu) i Dekanatu (koji čini sedam članova i sekretarka Fakulteta).

Iako ukupni podaci na univerzitetima u Bosni i Hercegovini potvrđuju postojanje horizontalne i vertikalne segregacije, stanje se razlikuje u naučnim poljima. Uvođenje afirmativnih mjera u Statutu Univerziteta u Sarajevu pri imenovanju članova/ica Upravnog odbora (član 53, stav 11) ili pri imenovanju prorektora/ica (član 71, stav 5) jeste primjer dobre prakse uspostavljanja rodne ravnopravnosti u visokoškolskom obrazovanju. Međutim, uvođenje sličnih mjera na nivou fakulteta, odsjeka i katedri nužno je uslovljeno rodnim analizama utemeljenim na rodno senzitivnom kontekstu i u dužem vremenskom periodu. Ovo bi moglo biti osnova za uvođenje afirmativnih mjera, naprimjer, prilikom prijema saradnika/ca ili za intervencije na doktorskom studiju (naprimjer, u formi afirmativnih mjera prilikom prijema kandidata/kinja na doktorske studije ili/i u formi stipendiranja troškova studija).

Pri svemu tome treba imati u vidu da je spolna struktura studenata/ica na univerzitetima očekivana posljedica horizontalne segregacije vidljive u oblasti na nivou srednjoškolskog obrazovanja. Međutim, naknadne intervencije na visokoškolskim institucijama mogu imati značajne efekte na uspostavljanje rodne ravnopravnosti, posebno ako imamo u vidu različite vrste predstavljanja, a posebno značaj simboličkog predstavljanja.

Zaključak

U posdejtonskom periodu, na dodiplomskim studijima u Bosni Hercegovini generalno je postignut paritet u pogledu jednakog sudjelovanja muškaraca i žena u obrazovnim procesima. U odnosu na generalne podatke u oblasti postdiplomskih programa, potvrđuje se postojanje vertikalne segregacije koju potvrđuje broj upisanih studentica na III cikluse studija. S druge strane, na

nivou II ciklusa, od 2008. godine studentice u značajnijoj mjeri počinju sudjelovati u postdiplomskim obrazovnim programima. Ipak, žene i dalje u manjoj mjeri nego muškarci nastavljaju svoje studije na doktorskim studijama. Međutim, dostignuti paritet na dodiplomskim i postdiplomskim studijima dobiva drugačiju konotaciju onda kada se analiziraju naučne oblasti. Pri tome, kao i u većini drugih socio-kulturalnih konteksta, oblast društvenih nauka se prepoznaje kao feminizirana. Uz napomenu da je porast broja žena u određenim oblastima odraz drugačije (pre)raspodjele moći, u obzir treba uzeti i to da intenzitet feminizacije nije bio jednak u odnosu na sve oblasti društvenih nauka, te se uz sve sličnosti mogu identificirati i značajne razlike. S obzirom na sve ove specifičnosti, moguće je planirati i korektivne mjere. Naprimjer, generalne afirmativne mjere mogu biti efikasne na nivou univerziteta, ali na nivou fakulteta mjere moraju biti kontekstualizirane s obzirom na nalaze rodni analiza statistika u oblastima i poljima, a koje će obuhvatiti duže vremenske periode. Ova kontekstualizacija može se u konačnici tumačiti i kao dio strategije urođnjavanja visokoškolskog obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

Literatura

1. Bakšić Muftić, J. (2012). Pravni fakultet u Sarajevu – Iskušenja u vremenu. *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, LV, str. 37–82.
2. Bakšić_Muftić, Jasna; Ždralović, Amila; Karapetrović, Milena; Popov-Momčinović, Zlatiborka i Kotlo, Rebeka. (2022). *Kako postići rodnu ravnopravnost na univerzitetima u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) u Bosni i Hercegoni.
3. Barone Carlo. Some Things Never Change: Gender Segregation in Higher Education across Eight Nations and Three Decades. *Sociology of Education*. 84(2), str. 157-176.
4. BHAS. (2005). Gender Bosne i Hercegovine – Tematski bilten 03. Sarajevo: Agencija za statistiku BiH (BHAS). Preuzeto 12.2.2022. https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2005/FAM_00_2003_TB_1_BS.pdf
5. BHAS. (2009). Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini – Tematski bilten 03. Sarajevo: Agencija za statistiku BiH (BHAS). Preuzeto 20.2.2022. https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2009/FAM_00_2008_TB_1_BS.pdf
6. BHAS. (2011). Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini – Tematski bilten 03. Sarajevo: Agencija za statistiku BiH (BHAS). Preuzeto 20.2.2022. https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2011/FAM_00_2010_TB_1_BS.pdf

7. BHAS. (2013). *Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini – Tematski bilten 03*. Sarajevo: Agencija za statistiku BiH (BHAS). Preuzeto 20.2.2022.
https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2014/FAM_00_2013_TB_1_BS.pdf
8. BHAS. (2018). *Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini – Tematski bilten 03*. Sarajevo: Agencija za statistiku BiH (BHAS). Preuzeto 10.12.2021.
https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2018/FAM_00_2017_TB_0_BS.pdf
9. BHAS. (2019). *Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini – Tematski bilten 03*. Sarajevo: Agencija za statistiku BiH (BHAS). Preuzeto 10.12.2021.
https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2020/FAM_00_2019_TB_0_BS.pdf
10. BHAS. (2021). *Saopštenje: Demografija i socijalne statistike*. Agencija za statistiku BiH (BHAS), god. XVI, br. 2, od 29.10.2021. Preuzeto 12.3.2022.
https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopstenja/2021/EDU_05_2020_Y2_2_BS.pdf
11. BHAS. (2022). *Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini – Tematski bilten 03*. Sarajevo: Agencija za statistiku BiH (BHAS). Preuzeto 11.4.2022.
https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2022/FAM_00_2021_TB_1_BS.pdf
12. EIGE. *Gender Equality Glossary and Thesaurus*. Preuzeto 20.2.2022.
<https://eige.europa.eu/thesaurus/overview>
13. European Parliament. (2015). *Empowering women and girls through education*, Brussels: European Union. Preuzeto 28.12.2021.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/510022/IPOL_STU\(2015\)510022_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/510022/IPOL_STU(2015)510022_EN.pdf)
14. Macaire, Felicia Cornelia i Moldovan, Octavian. (2015). *Horizontal and Vertical Gender Segregation in Higher Education: Eu 28 Under Scrutiny. Managerial Challenges of the Contemporary Society – Proceedings*. Vol 8, Iss. 1.str. 162-169.
15. Meulders, Danièle; Plasman, Robert; Rigo, Audrey i O’Dorchai, Sile. (2010). *Horizontal and vertical segregation: Meta-analysis of gender and science research – Topic report*. Preuzeto 5.5.2022.
https://www.genderportal.eu/sites/default/files/resource_pool/TR1_Segregation.pdf
16. Silova, Iveta i Magno, Cathryn. (2004). *Gender equity unmasked: Democracy, gender, and education in central/southeastern Europe and the former Soviet Union*. *Comparative Education Review*, 48(4), str. 417–442.
17. UNESCO Institute for Statistic. (2012). *World Atlas of Gender Equality*. UNESCO. Preuzeto 29.4.2022.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000215522>.
18. UNICEF. (2017). *Glossary of Terms and Concepts*. Preuzeto 19.4.2022.
<https://www.unicef.org/rosa/media/1761/file/Gender%20glossary%20of%20terms%20and%20concepts%20.pdf>.

19. Univerzitet u Sarajevu. (2018). Statut Univerziteta u Sarajevu. Preuzeto 27.12.2021. <https://www.unsa.ba/o-univerzitetu/propisi/statut-univerziteta-u-sarajevu-0>
20. Watts, Martin (1997). Gender segregation in higher educational attainment in Australia 1978-94, *Higher Education*, 34, 45-61. doi:[10.1177/0038040711402099](https://doi.org/10.1177/0038040711402099)
21. Zavod za informatiku i statistiku KS. (2001). *Statistički bilten Kantona Sarajevo za 2000. godinu*. God. II. Preuzeto 20.11.2021. https://zis.ks.gov.ba/sites/zis.ks.gov.ba/files/Bilten_2000.pdf.
22. Zavod za informatiku i statistiku KS. (2006). *Statistički bilten Kantona Sarajevo za 2005. godinu*. God. VII. Preuzeto 20.11.2021. https://zis.ks.gov.ba/sites/zis.ks.gov.ba/files/Godisnjak_2005.pdf.
23. Zavod za informatiku i statistiku KS. (2007). *Statistički bilten Kantona Sarajevo za 2006. godinu*. God. VIII. Preuzeto 20.11.2021. https://zis.ks.gov.ba/sites/zis.ks.gov.ba/files/Bilten_2006_0.pdf.
24. Zavod za informatiku i statistiku KS. (2008). *Statistički bilten Kantona Sarajevo za 2007. godinu*. God. IX. Preuzeto 20.11.2021. https://zis.ks.gov.ba/sites/zis.ks.gov.ba/files/Bilten_godisnjak_07.pdf.
25. Zavod za informatiku i statistiku KS. (2009). *Statistički godišnjak Kantona Sarajevo za 2008. godinu*. God. X. Preuzeto 20.11.2021. https://zis.ks.gov.ba/sites/zis.ks.gov.ba/files/Bilten_2008_0.pdf
26. Zavod za informatiku i statistiku KS. (2010). *Statistički godišnjak Kantona Sarajevo za 2009. godinu*. God. XI. Preuzeto 20.11.2021. https://zis.ks.gov.ba/sites/zis.ks.gov.ba/files/Bilten_2009.pdf.
27. Zavod za informatiku i statistiku KS. (2011). *Statistički godišnjak Kantona Sarajevo 2010*. God. XII. Preuzeto 20.11.2021. <https://zis.ks.gov.ba/sites/zis.ks.gov.ba/files/Godisnjak2010.pdf>.
28. Zavod za informatiku i statistiku KS. (2013). *Statistički godišnjak Kantona Sarajevo za 2012. godinu*. God. XIV. Preuzeto 20.11.2021. https://zis.ks.gov.ba/sites/zis.ks.gov.ba/files/Godisnjak_2012.pdf.
29. Zavod za informatiku i statistiku KS. (2016). *Statistički godišnjak Kantona Sarajevo za 2015. godinu*. God. XVII. Preuzeto 20.11.2021. https://zis.ks.gov.ba/sites/zis.ks.gov.ba/files/statisticki_godisnjak_2015.pdf.
30. Zavod za informatiku i statistiku KS. (2017). *Statistički godišnjak Kantona Sarajevo za 2016. godinu*. God. XVIII. Preuzeto 20.11.2021. https://zis.ks.gov.ba/sites/zis.ks.gov.ba/files/godisnjak_2016_.pdf.
31. Zavod za informatiku i statistiku. (2005). *Statistički godišnjak Kantona Sarajevo za 2004. godinu*. God. VI. Preuzeto 1.5.2022. https://zis.ks.gov.ba/sites/zis.ks.gov.ba/files/Bilten_2004.pdf
32. Zavod za informatiku i statistiku. (2020). *Statistički godišnjak Kantona Sarajevo*. Preuzeto 1.5.2022. https://zis.ks.gov.ba/sites/zis.ks.gov.ba/files/statisticki_godisnjak_2020.pdf